

II. MEŞRUTİYETİN İLANI VE ŞİİRİMİZDEKİ YANKISI

HAKAN SAZYEK

Yakın tarihimizde 1908-1918 yılları arasında yer alan II. Meşrutiyet dönemi, siyasî ve sosyal balamdan taşıdığı önem dolayısıyla dikkatleri üzerinde toplamaya devam etmektedir. Siyaset, tarih, sosyoloji ve edebiyat araştırmacılarının bu dönemi kapsayan ve sayıları günden güne artan çalışmaları bunu açıkça gösteriyor.

II. Meşrutiyet döneminin hangi olay ya da hareketle başladığı, konuya ilgi duyanlarca bilinmekle birlikte söz konusu olay ya da hareket, yazımızın çıkış noktasını oluşturduğu için ana çizgileriyle bir hatırlatma yapmak yerinde olur, kanısındayız. Sultan II. Abdülhamit'in, 1877 yılında meclisi kapatmasıyla başlayan istibdat dönemi, 23 Temmuz 1908'de bazı askerî birliklerin meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması isteğiyle başkaldırmaları ile başlayan gelişmeler sonucunda yine aynı padişah tarafından sona erdirilerek II. Meşrutiyet ilân edilir. Bu olay, ülkede uzun süreden beri beklenen bir hürriyet rüzgârı estirir. Kısa süre içinde birçok siyasî parti kurulur, sayısız gazete ve dergi yayım hayatına atılır. Tanzimat'ın 1877'ye kadar yoğun biçimde yaşattığı sosyal ve siyasî atmosfer, toplumsal hayata geri gelir¹.

II. Meşrutiyet'in ilânının bu yazı için önemli olan yanı, onun şairlerimiz üzerindeki etkisidir. Bu etkinin boyutlarını araştırdığımız çalışmamızda, söz konusu harekete dair şiir yazmış dokuz şairimizin eserleri aracılığıyla konuyu değerlendirmeye çalışacağız. Bu şairler Rezaîzade Mahmut Ekrem (1847-1914), Abdülhak Hâmit (Tarhan; 1852-1937), Ali Ekrem (Bolayır; 1867-1937), Tevfik Fikret (1867— 1915), Mehmet Âkif (Ersoy; 1873-1936), Faik Âli (Ozansoy; 1876-1950), Celâl Sahir (Erozan; 1883-1935), Ömer Seyfettin (1884-1920) ve Ahmet Haşim (1885—1933)'dir.

II, Meşrutiyet'in ilânını izleyen bir yıllık süreçte, hareketin yol açtığı coşkulu duyguların şiirimizdeki ilk örneği Tevfik Fikret'in "Rücû" adlı manzumesidir. Bilindiği gibi Fikret, Servet-i Fünun edebî hareketi (1896-1901) sonrasında sanatım ferdî plândan çıkararak toplumsal bir plâtförm üzerine oturtmuştu. O, İstibdat yönetimine duyduğu öfkeyi II.

---

1 Daha geniş bilgi için, II. Meşrutiyet dönemini değişik yönlerden ele alan şu eserlere bakılabilir: Ali Cevat Bey, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuz Bir Mart Hadisesi*, yayıma hazırlayan: Faik Reşat Unat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. bs., Ankara 1985; Metin And, *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1971; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Kısım IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1952; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul tarihsiz; Haşan Amca, *Doğmayan Hürriyet-Bir Devrin İç Yüzü 1908-1918*, Arba Yayınları, 2. bs., İstanbul 1989; Dr.* Cahit Kaveçer, *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1974; Tank Zafer Tunaya, *Hürriyetin İlânı*, Baha Matbaası, İstanbul 1959; a.y., *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. II, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. bs., İstanbul 1988; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 2. bs., 1979; Alemdar Yalçın, *II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1985.

Meşrutiyet'ten yıllar önce, 1902'de "Sis" ile dile getirmiş, aynı topraklar üzerinde birlikte yaşadığı, aynı kaderi paylaştığı insanları, kadın-erkek, genç-yaşlı, bürokrat-asker gibi bütün kesimleriyle bu yönetime karşı hiçbir tepkide bulunmadıkları gerekçesiyle duygusallığının doruğuna çıkarak eleştirmiş, daha da ileri giderek,

Örtün evet, ey hâ'ile... Örtün, evet, ey sehr;
Örtün ve mü'ebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!..²

sözleriyle, insanlara yönelerek gideremediği öfke ve tiksintisini, yaşadığı şehrin kendisinden çıkarmaya kalkmıştı.

Fikret, altı yıl sonra, II. Meşrutiyet'in ilânının hemen ertesi günü yazdığı "Rücû"da ise bir anlamda daha önceki düşüncelerinin özeleştirisini yapar ve

Hayır, hayır, sana râci' değil bu tel'inât,
Bütün bu levh ü te'ellüm, bu ibtikâ-yı hayât (s. 299-300)

dizelerinde beş yıl önceki kınayıcı ve lânetleyici sözlerini geri alır; çünkü milletin hayatını kedere boğan pislikler tek bir çevreye aittir. Fikret, şiirin büyük bir bölümünde, "Sis"teki sözleriyle kırdığı insanların gönlünü alma çabası içinde görülür. Onlar bir "mulûf-i teceddüd"dür şairin gözünde. Ancak onun bu şiirdeki hürriyet sarhoşluğu fazla sürmez. Halk sokaklarda hürriyeti kendinden geçercesine kutlarken o, duyarlı bir sanatçı, ileri görüşlü bir aydın olmanın bilinciyle,

Bugün senin harekâtın veyâ sükûnunla,
Takarrür eyleyecektir huzûr-ı istikbâl; (s. 300) diyerek, övdüğü insanlara yapmaları gereken ödevleri hatırlatır'. Geleceğin esenliğinin kendi ellerinde olduğunu söyleyerek,

Güzel düşün, iyi hisset, yanılma aldanma;
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma, (s. 300)

öğütleriyle hareketi gerçekleştirenlere yol gösterip, sanki birkaç yıl sonra olacakları sezinlemesine, onları doğruluktan ayrılmamaya çağıran Fikret, bu tutumuyla ihtiyatı elden bırakmak istemez gibidir. Birliğe, yükselmeye, çalışmaya giden yolun ancak düzenli bir yürüyüşle aşılabileceğini dile getiren şair, düşüncelerini,

---

² *Rûbab-ı Şikeste*, 4. bs., İstanbul 1327/ 1911, s. 299. Diğer alıntılar eserin bu baskısından yapılmıştır.

Düşün; bugünkü adımlar hazırlıyor yarını! (s. 300)

dizesiyle 1901 sonrasında yazdığı şiirlerinde sıkça görülen “gelecek” temine bağlamayı ihmal etmez. Şiirin geri kalan bölümünde Fikret, hareketi gerçekleştirerek halkı hürriyete kavuşturmuş olmalarından dolayı ordu mensuplarına şükranlarını sunar. Onlara seslenirken kullandığı “küşâde abnlar”, “güzide vicdanlar”, “arslan yürekli” tamlamalarında ve İçimde şimdi ne hisler, nasd temenniler,

Ne neş’eler coşuyor, bilseniz; ne vecd-âver
Teraneler coşuyor... (s. 301)

söyleyişlerinde düşünenen çok duyan ve duygularının en coşkununu yaşayan bir insandan izler görmek mümkündür. Şiirin,

Sizin, ne varsa sizin; hepsi hepsi, hepsi sizin! (s. 301)

biçimindeki son dizesinde artık Fikret bütün temkini elden bırakmış, millete hürriyeti yaşatan bu insanların her şeye lâayık olduğunu söyleyecek kadar cömertleşmiş ve duygusallaşmıştır.

Tevfik Fikret’in, II. Meşrutiyet’in ilânı üzerine yazdığı ikinci şiir “Doğan Güneşe” başlığını taşıyor³. Şiirin fikir dokusu, doğuşuyla geceyi bitiren güneşe seslenişten oluşan ve doğa varlıklarından yararlanan hayal ögesi içerisinde örülmüştür. “Doğan Güneşe” de sabahın oluşuyla birlikte sona eren bir gecenin hikâyesi söz konusudur. Şiirin ilk dizelerinde güneşe seslenen şair, daha sonra “sonuç-sebep” yöntemiyle geceyi ve onun ürkütücülüğünü anlatmaya girişir. Tabii buradaki alegorik anlatım tutumunun ardında verilmek istenen, İstibdat döneminin olumsuz özellikleridir. “Gece” imajı ile verilen bu dönemin yıpratıcı etkisi de

..... dağların berfin
Tepesinden inip derin, mah.fi Köşeler,
gölgelerde gizlenmiş
Her teselliyi ürkütür, kaçırır;

nitelikteki bu “Gecenin sayha-i vedâ’ı...” biçiminde ortaya konmuştur. Ayrıca, “müdhiş”, “muharrib” ve “müfteris” olma özelliği devam etmekle birlikte, bu gecenin artık,

---

³Halûk’un Defteri, Tanın Matbaası, İstanbul 1327/ 1911. Eserde sayfa numaraları yok. Ahntılar aynı eserden yapılmıştır.

Ne zalâmmda eski hevl-i anîf Ne
riyâhmda eski nefha-i gûl
kalmıştır.

Şiirin son dizelerinde sabah ve güneş tekrar ön plâna geçiyor. Şair, hürriyet sevincini yansıtan bu son üçlükte “Rücû”daki temkinini ele alıyor ve özellikle,

Ve o karşımda titriyor hâlâ
Müfteris, müntakim, fakat solgun

dizelerinde, biten dönemin az da olsa tehlikeli olma özelliğini sürdürdüğünü öne sürüyor.

Bu şiirin belirgin özelliği, Fikret’in 1901 öncesi sanat anlayışından izler taşımasıdır. Şair, Servet-i Fünun edebî dönemindeki şiirlerinde olduğu gibi bu eserinde de duygularını Ve konuya yaklaşımın bireyci bir bakış açısı ve sembole dayalı bir anlatım tutumu aracılığıyla okuyucuya yansıtmıştır. Dolayısıyla dizelerde ne istibdat dönemine açıkça bir saldırı ne de hürriyeti getirenlere bir övgü vardır. Bununla birlikte, şiirin başlığının hemen altındaki “—11 Temmuz 1324-” kaydı, bize bu eserin, II. Meşrutiyet’in getirdiği coşkulu duyguların ürünü olduğu izlenimini veriyor. Nitekim, bu tarz bir yaklaşım Ahmet Haşim’de de söz konusudur ki, onu da yazımızın sonraki bölümlerinde incelemeye çalışacağız.

Tevfik Fikret, gerek II. Meşrutiyet öncesi gerek sonrasında yazdığı bu şiirlerinde düşüncelerini ortaya koyarken 1903’ten beri inzivaya çekildiği Âşiyân’dan da tekrar insanların arasına karışıyor, Hüseyin Kâzım (Kadri) ve Hüseyin Cahit (Yalçın) ile birlikte *Tanîn* gazetesini büyük bir istek ve umutla basın hayatına sokuyordu'. Ne var ki o, daha beş ay geçmeden yeni bir gücenme bahanesi bularak ıssız Âşiyân’ına dönmeyi de ihmal etmeyecekti⁴. Aşırı alıngan, duyarlı bir yaratılışa sahip olan şairin “Rücû”daki iyimser duyguları da üç buçuk yıl sonra, 19 Ocak 1912’de yine II. Meşrutiyet’i gerçekleştirenlerin kötü yönetimine yönelik olarak yazdığı “Doksan Beşe Doğru” adlı şiirinde tam bir kötümserlik ve nefrete dönüşecektir.

II. Meşrutiyetin ilânı hakkında şiir yazmış bir diğer edebiyatçı da Ömer Seyfettin’dir. Onun, bu hareketi tema edinen iki şiiri vardır. Bunların ilki, *Serbest İzmir* gazetesinde imzasıyla yayımladığı “Hedmi İstibdâd” başlıklı makale içinde bulunan “Mü’ekkele-i Hürriyete”⁵, ikincisi ise, söz konusu dönemin kısa ömürlü gazetelerinden *11 Temmuz*’da çıkan “Temmuz”⁶ adlı manzumedir.

Bu iki şiir de Ömer Seyfettin’in Yeni Lisan hareketi öncesinde içinde bulunduğu sanat anlayışının belirgin örneği durumundadır. Birkaç yıl sonra şiddetle karşı çıkacağı Farsça kuralı terkiple ölümlü bir dil kullandığı bu şiirlerde Ömer Seyfettin,

---

⁴Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, inkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s. 614.

⁵*Haftalık Serbest İzmir*, S. 46, 19 Temmuz 1324/ 1 Ağustos 1908. (Ömer Seyfeddin’in Şiirleri, yayıma hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s. 58’den naklen). Alıntı bu kitaptan yapılmıştır.

⁶ *11 Temmuz*, S. 1, 7 Ağustos 1324/20 Ağustos 1908. (a.g.e., s. 59’dan naklen).

Aşkın hayât ve his ile doldurdu her yeri,
Efsâne-i serâb-ı kavânîni sil de, yaz Nurdan hutût-ı vecd ile,
“hürriyet!” ey peri

sözlerinde görüldüğü gibi, geçmişten hınç almaktan çok, ansızın gelen bu hürriyetin coşkusunu, bulunduğu anın duyguları ile yaşayan bir şair kimliğinde görünür. Dolayısıyla, II. Meşrutiyet hareketinin getirdiği ve yazımızda konu edindiğimiz şiirlerin büyük bir kısmında dikkati çeken iyimserlik, umut, güven gibi duygular, Ömer Seyfettin’in iki şiirinde de belirgin olarak karşımıza çıkıyor. Bununla birlikte onun, hareketin yaklaşık bir yıl sonrasında yayımlanan “Rondo”⁷ başlıklı şiirinde, istibdat dönemi hakkındaki olumsuz düşüncelerini dile getireceğini de belirtelim.

Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet’in ilânını izleyen yıllarda şiir yazmayı sürdürecektir. II. Meşrutiyet’in ilânı dolayısıyla şiir yazmış bir başka şairimiz de Ali Ekrem’dir. 1908 öncesinde genellikle bireysel temaları işleyen bir şair kimliğinde görülen ve 1906’ya kadar on sekiz yıl Sultan II. Abdül- hamilin mabeyn kâtipliğini yapan Ali Ekrem, II. Meşrutiyet’le birlikte sosyal temalara yönelmeye başlamıştır. Onun sanatındaki bu değişimde “daha çok siyasî, fikrî ve askerî hareketlerin etkisi”⁸ büyük rol oynar.

II. Meşrutiyet’in ilânı dolayısıyla şiir yazmış bir başka şairimiz de Ali Ekrem’dir. 1908 öncesinde genellikle bireysel temaları işleyen bir şair kimliğinde görülen ve 1906’ya kadar on sekiz yıl Sultan II. Abdül- hamilin mabeyn kâtipliğini yapan Ali Ekrem, II. Meşrutiyet’le birlikte sosyal temalara yönelmeye başlamıştır. Onun sanatındaki bu değişimde “daha çok siyasî, fikrî ve askerî hareketlerin etkisi”⁸ büyük rol oynar.

Ali Ekrem’in, II. Meşrutiyet’in ilâm üzerine yazdığı iki şiiri \ ardır. Bunların ilki “Kaside-i Askeriye”⁹ başlığını taşır ve Namık Kemal’in “Besâlet-i Osmaniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye”⁹ sine naziredir. Şiirde bakışın geçmiş dönemden çok, o dönemi sona erdiren orduya yöneltmiş olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte hareketin sadece askerî bir nitelik taşımadığı da ortaya konulmaktadır.

Görüp bünyân-ı mülkü münkariz zulm ü denâ’etten,
Büyük bir nevha koşturdu kalb-i âteş-bâr-ı milletten,
O feryâd-ı mekîbin şiddet-i te’sîr-i hârıyla
Bu hâke ebr-i rahmet düştü vahdetgâh-ı kudretten;
Hamiyyet cûşa geldi, şems-i hürriyyet zuhûr etti,
Bevârik kapladı âfâkı şemşîr-i celâdetten!
O şemşîr-i celâdet, seyf-i nûr-â-nûr-ı Osîmânî
Yerilmiş askere dest-i ezel tâb-ı meşîyyetten¹⁰

7 Dağfc, C. 2, S. 39, 5 Mayıs 1325/ 18 Mayıs 1909. (a.g.e., s. 19’dan naklen).

8Doç. Dr. İsmail Parlatır, *Ali Ekrem Bolayır*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1087, s. 36.

9Kırk bir beyitlik manzume, Eylül 1908’de küçük bir risale halinde basılmış, daha sonra da şairin *Rûh-ı Kemâl* adlı eserinin içinde “Osmanlı Askerine” başlığıyla yeniden yayımlanmıştır. Bu konuda bak. Doç. Dr. İsmail Parlatır, a.g.e., s. 39.

10 A’i Ekrem, *Rûh-ı Kemâl*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1324 / 1908, s. 61. Alıntılar aynı eserden yapılmıştır.

şeklindeki ilk beyitlerde, söz konusu hareketin, milletin genel arzusu olduğu, bu arzuya Tanrı'nın da yardım ettiği ve hayata geçiricisinin ise ordu olduğu hükmü vurgulanmıştır. Ali Ekrem'in orduya bakışı oldukça takdir edici bir özellik taşıyor. Şair,

Gazâ-yı ekberin ey cünd-i âlf-feyz-i Osmânî
Büyüktür lafz u ma'nâ-yı celâdetten şecâ'atten; (s. 64)

dedikten sonra bu büyüklüğü yaratan sebebi açıklama yoluna gider:

Büyüktür, çünkü hiç kan dökmeden, can yakmadan urdun
Cihân-ı zulmü: tecrîd eyledin dünyâyı zulmetten! (s. 65)

Ali Ekrem'in, II. Meşrutiyet'in yaratıcısı olan orduya duyduğu minnet hissini belirtiş tarzı, şiirin son beyitlerinde oldukça coşkulu bir havaya bürünmektedir:

Yaşa, binler yaşa ey asker-i âli-himem!
Bizler, senin sâyende kurtulduk mezelleten, esaretten.
Siz ey kudsî-nihâdân, kalıramânân-ı süyûf-ı hak!
Muhammerdir ser-â-pâ mâyeniz hûn-ı şehâdetten! (s. 65)

28 Ağustos 1908’de kaleme alınmış olan bu manzumenin ardından Ali Ekrem, 10 Eylül 1908’de “Kırmızı Fesler”¹¹ adlı şiirini yazar. Şar, müstezat biçiminde kaleme aldığı bu manzumede İstibdat döneminin özellikle hafîye teşkilâtını hicvetme yoluna gitmiştir. Söz konusu teşkilâtın “kırmızı fes” sembolü ile verildiği şiirde,

Hürriyyeti i’lân ediyor göklere sesler Kırmızı fesler Nerde o bizim
kırmızı fesler o kabarmış İfrit afacanlar

Vay kırmızı fesler ne kadar kelle kıldak vay
Çıplak bugün artık¹²

dizelerinde görüldüğü gibi ince bir ironinin varlığı da dikkati çekmektedir.

Bu iki şiirin yanında, onun “Osmanlı İttihâd ve Terakki Cem’ - iyetine”¹³ başlıklı uzun manzumesi de II. Meşrutiyet heyecanıyla yazılmış şiirler arasında değerle indirilebilir.

II. Meşrutiyet’in ilân olunduğu sırada Kudüs Mutasarrıfı olan Ali Ekrem, hareketin hemen sonrasında, Beyrut ve Cezâ’ir-i Bahr-ı Sefid valiliklerinde bulunduktan sonra Ağustos 1909’da İstanbul’a döndü. Şair, sonraki yılların büyük bir bölümünü Darülfünunda müderris olarak geçirecek ve millî duyguları terennüm eden şiirlerini yazmayı sürdürecektir.

II. Meşrutiyet’in ilân edildiği sırada İzmir Sultanîsinde Fransızca öğretmenliği yapmakta olan bir şairimizin Eylül 1908’de “Evim” başlığıyla yayımlanan ¹⁴ bir şiirinin altında —şairine ait— bir not göze çarpıyordu: “Meşrûtiyet ilânı akîbinde yazılmıştır.” İlk bakışta

notla şiirin içeriği arasında hiçbir bağ yok gibidir. Ancak bu şair Ahmet Haşimi olursa şiirle not arasındaki bağ hemen sağlanır.

Yeşil ve gölgeli dallarda gizlenen ve gülen Evim... Bugün bana’â’id, bugün benimsin sen... dizelerinde Haşim’in şiirine özgü sembolü anlatımı, anlamda kapalılığı ve musikiyi ön plânda tutma çabalan görülür. O, bir sosyal ve siyasî olayın şiirini yazarken bile sanat kaygısına ağırlık vermiş, şiir anlayışının sınırlarını zorlamadan okuyucu karşısına çıkmıştır. Başka bir deyişle Haşim sosyal içerikli şiirde bile bireyci anlayışının ötesine geçmiyordu. Bunu bilinçle mi uyguladı, yoksa kendisini sanat bağlarından mı kurtaramadı?

11 Doç. Dr. İsmail Parlatır, a.g.e., s. 108.

12 a.g.e., s. 108.

13 *Rûh-ı Kemâl*, s. 80-84.

14 *Resimli Kılâb*, C. 1, S. 1, Eylül 1324/ 1908, s. 52. Alıntılar bu dergiden yapılmıştır.

Bu sorunun cevabı ise yine Haşim'in şiirleri gibi müphem kalıyor. Şiirin sadece

Dolaşmıyor senin üstünde şimdi eski ölüm dizesinde gerçekliğin izleri seziliyor. İstibdat döneminin “ölüm” gibi ürkütücü bir kelimeyle sembolize edilmesi, o dönemin, Haşim gibi içe dönük bir sanatçı üzerinde bile ne denli olumsuz etkiler yaptığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ahmet Haşim'in bu vesileyle şiir yazmış olması, onun II. Meşrutiyet hareketine olumlu bir yaklaşım içinde olduğunu göstermektedir. Şiirin sonundaki

Sevindi ev... Bugün altında aşkı bekliyorum. sözleri, Haşim'in yeniden kendi dünyasına çekildiğini ifade eder. Ayrıca bu dizede şairin geleceğe güvenle bakmakta olduğunu izlerini bulmak da mümkündür. Ahmet Haşim'in 1908'de yazmış olduğu “Perî-i Hürriyet”¹⁵ “Bayrak”¹⁶ ye “Güneşe”¹⁷ adlı şiirlerinde de II. Meşrutiyet'in getirdiği coşku ve heyecanın yansımalarını görmek mümkündür. Bu üç manzume de aynı şiir anlayışı ile kaleme alınmıştır. Dolayısıyla burada değerlendirmelerini yapmadan sadece adlarını vermeyi yeterli gördük.

II. Meşrutiyet'in ilâm sırasında Mudanya Kaymakamlığında bulunan Faik Ali, teşrîn-i evvel 1324/ekim 1908'de kaleme aldığı “Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlûm”¹⁸ başbbk manzumesiyle, söz konusu hareketi tema edinen şairler arasında yer almıştır.

Şiirin ilk bendinde vatana seslenen şair, ona kurtuluşunu müjdeledikten sonra hareketin getirdiği hürriyetin toplum ve basın üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyar. II. Meşrutiyet hareketi, şaire göre, baskıcı yönetimlerin, tarihin hiçbir döneminde kalıcı olmadıklarını vurgulaması bakımından önemlidir. Bu yönüyle de söz konusu hareket Faik Âli'nin şiirinde daha çok bir sembol olarak değerlendirilmiştir. Faik Âli, coşkun duygularla başlayıp sürdürdüğü manzumesinin son üç bendinde bu duygulardan uzaklaşarak gerçekçi bir karamsarlığa bürünür. II. Meşrutiyet'in ilânı, ülkeyi istibdat yönetiminden kurtararak özgür bir ortama kavuşturmuştur; ancak, geçmiş dönemin kötü izlerinin giderilmesi zamana muhtaçtır. Bu duygularla yazılan,

---

15 *Âşiyân*, C. 1, S. 1, 28 Ağustos 1324/10 Eylül 1908, s. 9-10.

16 *Resimli Kitab*, C. 1., S. 2, Teşrîn-i evvel 1324/Ekim 1908, s. 121.

17 *Musavver Muhit*, C. 1., S. 3, 6 Teşrîn-i sâni 1324/ 19 Kasım 1908, s. 37.

18 *EOân-ı Vatan*, Yeni Matbaa ve Kütöbhânesi, İstanbul 1331/1915, s. 27-29. Alıntı aynı eserden yapılmıştır.

Daha pek çok zaman, zavallı vatan

Hâk-i pâk-i mukadderâtında

Kökleşen, dal budak salan, kol atan

Şecer-i gadr u devha-i kahrın
Zıll-i meş'ûmu ber-devâm olacak; (s. 29)

dizeleri, II. Meşrutiyet'in ilâm dolayısıyla kaleme alınan şiirlerde pek görülmeyen “gelecektekendeniş” motifini içermektedir.

1908'e kadar bireysel temalı şiirler yazmış olan Faik Âli, bu tarihten, özellikle hareketin ilânından sonra dikkatini topluma yönelterek manzumelerini bu plâforma oturttu. Yine bu dönemde çeşitli yerlerde mutasarrıflık ve valilik makamlarında bulunan şair, 1923'te devlet katındaki görevlerinden ayrılarak kendini bütünüyle edebiyata verecektir.

Şiirlerini II. Meşrutiyet sonrasında yayımlamaya başlayan Mehmet Âkif, hareketi izleyen aylarda “İstibdâd”¹⁹ ve “Hürriyet”²⁰ adlı iki şiir yazarak bu konudaki görüşünü ortaya koydu. Bu iki şiirde de Âkif, görüşlerini tahkiye ögesine ağırlık veren şiir anlayışı doğrultusunda sunuyordu. Yakın arkadaşı Mithat Cemal (Kuntay)'e ithaf ettiği “İstibdâd” manzumesi iki bölümden meydana gelir. Şiirin ilk bölümünde, Akif'in, belli bir olayın aracılığına gerek duymadan istibdat dönemi hakkındaki düşüncelerini doğrudan vermiş olması dikkati çeker;

Yıkıldın gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd
Braktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd²¹

dizelerinde, Akif'in duyduğu sevincin burukluğu göze çarpar. O, bu coşkulu günlerde bile tam olarak sevinemez; çünkü hürriyet, bedelini halka çok pahalıya ödetmiştir. Sanatçı kişiliğinin en belirgin özelliklerinden biri olan “sosyal eleştiri”ye bu şiirinde de geniş yer veren şair, halkı istibdatın kötülüklerine karşı hiçbir tepki göstermemekle suçlar ve

Semâlardan da yüksek tuttunuz bir zedl-i mevhumu (s. 103) diyerek o dönemin devlet yönetiminde görev almış insanları da yapılanlardan sorumlu tutar. *

Şiirin “Bir gün evvel” başlıklı ikinci bölümünde Akif'i, nesir öğelerini içeren karakteristik şairlik çizgisinde görüyoruz. O, bir anlamda İstibdat dönemi hakkındaki eleştiri ve suçlamaların* belli bir olay aracılığıyla kanıtlama amacını güdüyordu. Bu olay, bir akşam vakti kafiyelerin bir eve yaptıkları baskından oluşur. Âkif, aslında bu baskın olayım, arkadaşı

19 Sırat-ı Müstakim, C. 1, S. 21, 1 Kânûn-ı sâni 1324/14 Ocak 1909, s. 325.

20 a.g.d., C. 1, S. 22, 8 Kânûn-ı sâni 1324/ 21 Ocak 1909, s. 341.

21 Safahât-Birinci Kitab, 3. bs., Âmedi Matbaası, İstanbul 1346/ 1928, s. 102. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

Mithat Cemal'den esinleniyordu²². Şiirin ona ithaf edilmesinin de sebebi budur. Arkadaşının uğradığı baskını hareket noktası olarak değerlendiren şair, onu kendi sanat anlayışının gerektirdiği bir biçimde aktarmıştır. Manzumenin ikinci bölümünün ilk dizelerinde olayın geçtiği mahalleyi tanıtan şair, bu tasvir sırasında sokakların kötü durumunu eleştirmekten de geri kalmaz.

Ne manzaraydı, İlâhî, o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakirin ellerine,
Sürüklüyor; ..... (s. 107)

dizeleriyle “baskın” olayına giriş yapan Akif’in, üzerinde daha’ bir önemle durduğu nokta ise bu baskın ekibinin başında bulunan Paşanın tanıtımından:

Bıyık o kırdaki yetişmiş diken yemişli çalı;
Ağız da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
Bu şekl-i mühişi mümkünse bir düşün şöyle,
Paşam dedikleri u’cûbe işte aynıyle!
Belinde seyf-i “sadâkat”, elinde bir kamçı,
Ferîk nişanları altında gördüğüm umacı,
Ziyâ-yı bedr-i ininirin içinde yâ Rabbi,
Dururdu sine-i îmâna girmiş ukde gibi!
Semâ, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
Cebîn-i pâkine leylin ne pâyidâr leke! (s. 108-109)

Akif, istibdat dönemi hakkındaki bütün öfkesini, olumsuz düşüncelerini bu tasvire sığdırmış gibidir. Öyle ki, devletin temsilcisi olan kişinin sakalı bile düzgün, temiz değildir. Kaba ve korkunç bir görünüme büründürülen paşa, Akif’in gözünde o dönemin âdeta bir semboldür. Akif bu bölümde, yapıdan kötülöklere karşı hiçbir tepki göstermeyen halkının eleştirisini de yapar. Bunun da kocası hafiyeler tarafından götürölen kadın aracılığıyla gerçekleştirir: Mahallemizde de çıt yok, ne oldu komşulara?

Susup da kurtulacak sanki hepsi akli sıra.
Ayol, yarın da sizin hânümâmız sönecek..
Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek? (s. 109-110)

cümleleri, birinci bölümde Akif’in kendi ağzından yaptığı eleştirilerin figür tarafından dile getirilmiş biçimidir.

---

²²Bu baskın olayı hakkında daha geniş bilgi için bak.: Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bs., Ankara 1986, s. 93.

Akif'in, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine yazdığı ikinci şiir olan "Hürriyet", "iki gün sonra" biçimindeki alt başlığının da belirttiği gibi, "İstibâd" manzumesinin devamı niteliğindedir. Ne var ki onun kadar fikrî ağırlıklı değildir. Şairin bu şiirindeki hareket noktası çocuklardır.

Beyaz entarisiyle kar gibi kız,
Sanki cennetten inme zâde-i hür

Ya şu oğlan, şu tostopaç afacan
Ki fezâlar gelir sürûrına dar; (s. 112)

dizelerinde de görüldüğü gibi Akif'in çocukları nitelerken kullandığı kelimeler iyimser bir bakış açısının göstergesidir. Bir bakıma onun, bu şiirde çocuklar üzerinde durması özel bir anlam taşıyordu. Akif'in gözünde onlar geleceğin yükünü taşıyacak olan umut kaynaklarıydı. Fikret'in gençlere yönelmesi ve onlara bel bağlamasıyla Akif'in çocukları ele alması, bu iki şairimizde "gelecek" alt teminin özdeşleştiğini gösterir. Nitekim o,

Geçti mâzî denen o devr-i melâl,
Haydi fethet: Şenindir istikbâl, (s. 113)

ifadeleriyle çocuklara geleceği hedef olarak gösteriyordu. Bu manzumede de Akif tahkiyeyi bir şiir üslûbu olarak kullanmıştır. Çocuklar ellerinde bayraklar ve ağızlarında millî duygulan dile getiren şarkılarla oynamaktadırlar.

Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
"Yaşasın!" sesleri eflâke kadar yükseliyor.

Görerek yapma değil hem, ne tabî'î etvâr! (s. 113) diyen şair, çocukların bile hürriyeti içtenlikle kutladıklarım dile getirir ve onların bu hareketlerinde büyüklere özenme diye bir şeyin söz konusu olmadığını üzerinde ısrarla durur.

Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha dün,
Şu sokaklarda bugün dalgalanan rûhu görün! (s. 114)

ifadesiyle de daha önce çocukların oyun oynamaya bırakılmadıkları Sokakların artık cıvıltılarla dolduğundan söz ederek bir mukayese yoluna gider.

II. Meşrutiyet döneminin daha sonraki yıllarında ise Mehmet Akif, yönetim hakkındaki düşüncelerini pek fazla açığa çıkartmayacak; ancak toplumu saran bozuklukların üzerine ısrarla gitmeyi sürdürecektir.

"Şair-i a'zam" Abdülhak Hâmit de iki şiiri ile II. Meşrutiyetin ilânıyla ilgili eser veren şairler arasındaki yerini almıştır. Hâmit, hareket sırasında orta elçi olarak Brüksel'de bulunmaktadır ve bu görevine 1911 yılına kadar devam eder²³. Dolayısıyla o, II. Meşrutiyetin

---

23Dr. Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmit Tarhan-Hayati, Eserleri ve Sanatı* DTCF Yayınları, Ankara 1954, s. 22.

öncesinde ve sonrasındaki birkaç yıl ülkeden uzakta geçirmiştir. Yurt dışında geçirilen bu yılların başlıca sebebi olarak, hürriyetine düşkün olan şairin, ülke yönetiminin bunalıcı havasından uzaklaşmak istemesi gösterilebilir. Bunun yanında, İstibdat döneminin başlıca kurumlarından biri olan sansürün yıpratıcı etkisini bizzat yaşamış olması, onda yakın geçmişe karşı bir tepki yaratmıştı²⁴. Şairin 23 Temmuz 1908 sonrasında yazdığı “Hürriyet Neşîdesi”²⁵ ve “İkinci Hürriyet Neşîdesi”²⁶ başlıklı şiirlerin kaleme almasında bu tepkinin önemli rolü olmuştur. Ayrıca onun sanatında sosyal olayların etkili bir esin kaynağı olduğunu da belirtmek gerekir.²⁷

“Hürriyet Neşîdesi” başlıklı şiirin özünü hürriyet sevgisi ve onu yüceltme oluşturur.

Hürriyyet! Eyâ inâlike-i ceys-i gazanfer,
Esfârına her yerde kızıl kanla veren fer,
Teb-lerze-i havfm ne siper koydu, ne miğfer,
Bahş eyledi sayhan bize bir sulh-ı muzaffer! (s. 155)

ifadeleriyle yüce bir varlık konumunda gösterilen hürriyetin getirdiği ilk günü

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
Sâyende ne zindan, ne ezâ kaldı, ne sürgün!

sözlerinde değerlendiren beyit de her dörtlüğün ardından tekrarlanır. Diğerlerinde olduğu gibi bu şiirde de geçmiş dönemi değerlendirme eğilimi kendini göstermekle birlikte, sert ifadelerden kaçınmak suretiyle ılımlı bir tutumun tercih edildiği dikkati çekmektedir.

“ikinci Neşîde-i Hürriyet” adlı diğer şiirde de geçmiş dönemi,

Gelmiyor yâdımıza gayrı o yâd-ı mil'im
Devr-i mihnet olan devr-i mehîb ü muzlim (s. 157)

diyerek hatırlamak bile istemediğini belirten Hâmit, hürriyete seslenişini

Seni bir azm ile indirdi semâdan asker,

---

24 a.g.e., s. 21-22. Bununla birlikte, devlet yönetimi hakkındaki düşünceleri, II. Meşru-tiyet'ten on altı yıl önce oldukça farklı olan Hâmit o dönemde hükümdarlık taraftarıdır ve Sultan II. Abdülhamit için bir kaside bile yazmıştır. Ancak, ondaki baskıcı yönetim muhalflığının söz konusu dönemde de mevcut olduğunu söylemek gerekir. Bu konuda daha geniş bilgi için bak.: Prof. Dr. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar JJ*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1980, s. 144-160.

25 *Musavver Muhit*, C. 1, S. 19, 5 Mart 1325/ 18 Mart 1909, s. 290. (*Abdülhak Hâmid Tarhan-Bütün Şiirleri 3- Hep Yahut Hiç*, yayımlayan: İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 156'dan naklen). Alıntılar bu kitaptan yapılmıştır.

26 a.g.d., C. 2, S. 24, 18 Nisan 1325 / 1 Mayıs 1909, s. 50. (a.g.e., s. 160'tan naklen).

27 İnci Enginün, a.g.e., s. 15-16.

dizesindeki ifadeleriyle sürdürür. Şair, ayrıca hürriyet ortamının sağlanmasında İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli rolü olduğuna değinmekten de geri kalmaz:

Bunda cem'iyetin ilhâmı da olmaz münker,
Onların himmeti olmuştu mu'în-i leşker. (s. 157)

İlk şiirin taşıdığı ılımlı tutum, “İkinci Neşîde-i Hürriyet”te geleceğe yönelik bir iyimserliğe dönüşmüştür. Özellikle vatan üzerinde yaşayan insanları birliğe davet eden şu dizeler, dönemini aşan olgun bir zihniyetin ürünü olarak görünüyor:

Vatan evlâdı, bugün bir anadan doğmada heb,
Ayrı gayrı olmaz hubb-ı vatandır mezheb
Yaraşır, olsa şeririn o semavî eşheb,
Ki güzâr ettiği her küh, ola bir kâh-ı zeheb (s. 158)

Abdülhak Hâmit, II. Meşrutiyet'ten sonra, 1914'te “Meclis-i Ayan” üyeliğine atanır ve bu görevi 1922 Ekimine kadar sürer²⁸. Ancak bu zaman diliminde 1912'den başlayarak sık sık Avrupa'ya gider. Onun bu tutumunu “ülke sorunlarıyla ilgilenmemek” bakımından eleştirmek mümkündür. Nitekim, Dr. Gündüz Akıncı'nın “.. .milletini o kara günlerde bırakıp gitmemeliydi! Sü'eyman Nazif, Gökalp, Akif, Mehmet Emin (Yurdakul) ve Yahya Kemal gibi onunla kalmalıydı. Onlar bu yurdun acısına katılmışlardı...”²⁹ şeklindeki hükümlerinde doğruluk payı oldukça yüksektir. Gerçekten de Hâmit, 1908 sonrasında yazdığı -“Girit için”, “Tekbir”, “Gıyaben Dumlupmar'da”, “İstanbul Düşman istilâsı Altında iken Çambca'da”, “Sokaklarımızda”, “Halk” gibi birkaçı dışındaki- şiirlerde daha çok kendi maceralı hayatını eksen edinmiştir.

Servet-i Fünun edebî topluluğu iç'nde bireysel temaları işleyen şiirleriyle tamnan Celâl Sahir de *Kardeş Sesi*³⁰ adlı on üç bentlik uzun bir şiirle II. Meşrutiyet'in ilânı hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Bu şiir, “büyük millete ve sevgili padişaha” ithaf edilerek küçük bir risale halinde yayımlanmıştır. Şairin, eserini milletle birlikte padişaha, yani hâlen tahtta oturan ve II. Meşrutiyet hareketinin hedefi olan istibdat döneminin padişahı Sultan II. Abdülhamit'e ithaf edilmiş olması çok ilginçtir. Bununla birlikte şair, söz konusu dönemi yargıdayan dizelerde,

---

28 Kenan Akyüz, *Katı Tevirinde Türk Şiiri Antoljisi*, 3. bs., Doğu Matbaam, Ankara 1970, s. 121.

29 Dr. Gündüz Akıncı, a.g.e., s. 24.

30 Risalede basım yerini ve tarihini gösteren bir kayıt yok. Bununla birlikte, manzumenin. Sultan II. Abdülhamit'in henüz tahtta bulunduğu Temmuz 1908-Nisan 1909 arasında yazıldığını anlıyoruz. Alıntılar aynı eserden yapılmıştır.

Otuz yıldır bütün Osmanlılık mecrûlî u dil-hûndu;
Hamîyyetkâr olanlar dâ'imâ menfur u mel'ûndu,
Nasîb-i câh alan her ferd alçaklıkla meşhûndu,
Cinâyet bir ticâret, mürtekebler mest ü mecnûndu, (s. 2)

gibi oldukça sert bir ifade kullanmaktan da geri kalmıyordu. Şiirin ilk dizelerinde hareket sonrasının genel durumu yansıtılmaktadır:

Nihâyet keşf-i rûy etti bize envâr-ı hürriyyet.
Sokaklarda nümâyân câ-be-câ âsâr-ı hürriyyet
Bu gün her çehre bir mir'ât-ı tâbiş-dâr-ı hürriyyet. (s. 1)

Celâl Sahir, bu dizeleri izleyen üç bent boyunca İstibdat dönemini çeşitli yönleriyle eleştirdikten sonra bakışını topluma yönelterek o dönemin artık geride kaldığını, unutulması ve hep birlikte geleceğe doğru yol alınması gerektiğini dile getirir. Ardından yeni dönemi değerlendirmeye geçen şaire göre II. Meşrutiyet'in getirdikleri arasında en önemlileri kanun önünde eşitlik ve kişi hürriyetidir:

Bu gün herkes müsâvî ind-i kânûn-ı mukaddeste,
Bu gün hürriyyet-i şahsiyye var her yerde herkeste (s. 4)

Celâl Sahir de, Tevfik Fikret gibi, öfkesini mekân ve doğa aracılığıyla dile getirme yoluna gider:

Sen, âh, ey Marmara, sen söyle kaç mazlûma medfensin?
Bu yüzden dâ'imâ böyle köpüklerle mükeffensin!.. (s. 4)

Şiirin son üç bendinde padişah ve halk arasındaki ilişkiye değinen şair.

Gel, ey şâh-ı mukaddes, sîne-i millet makamındır;
Bu gün her kalbe hâkim his hubb u ihtirâmındır. (s. 3)

dizelerinde padişaha bağlılığını gösterir. Bununla birlikte, padişahın da artık tahttan feragat etmesi gerektiğini nazik bir ifadeyle vurgulamaktan da geri kalmaz. Ona göre otuz bir yıl süren İstibdat döneminin sorumlusu padişah değildir; çünkü böylesine bir yönetim tarzını kendisine başkaları telkin etmiştir. Son bentte Sultan II. Abdülhamit için dua eden şair, milletin ona bağlılığını bir kez daha dile getirerek şiirini bitirir.

II. Meşrutiyet'le birlikte Celâl Sahir'in sanat çizgisinde değişmeler görünmeye başlar. Servet-i Fünun'un "kadın şairi", 1908 sonrasında şiirini bireysel temalardan sıyrarak, 1911'de *Genç Kalemler* dergisinin yazı kadrosuna katılarak Millî Edebiyat hareketi içinde yerini alacaktır.

Tanzimat dönemi edebiyatının bireysel temaları en çok işleyen şairi Rezaîzade Mahmut Ekrem, istibdat dönemine duyduğu öfkeyi ve hürriyete olan özlemini *Nefrîn* adlı altmış bentten

oluşan uzun bir manzumeyle dile getirmiştir³¹. *Nefrîn*'in ilginç bir hikâyesi var: Şair, II. Meşrutiyet'in ilânından on-on iki yıl önce yazdığı bu uzun şiirini, ele geçmemesi için evinde bir yere saklar; ancak bir daha bulamaz. Onu, ölümünden sonra oğlu Ercüment Ekrem (Talu) bulacak ve 1916 yılında bastıracaktır³². Ne var ki bu eserden bazı bölümler Ekrem'in sağlığında da yayımlanmıştır. Ekrem, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine çok sevinir ve bu hareketin birinci yıldönümü vesilesiyle *Musavver Muhit'te* "Ne Düşünüyor Ne Hissediyordum" başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazının içine de *Nefriti'in* altmış bendinden yirmi dördünü serpiştirir³³.

Eser, istibdat dönemi aleyhine olan duyguların coşkunluğu içinde başlar. Şiire, Osmanlı'nın şanlı geçmişini değerlendirerek giren şair,

Osmanlı. . . O bir şeref ü şanken erlere,
Düştü hacâleten yüzümüz şimdi yerlere (s. 4)

diyerek duyduğu öfkeyi bir an önce anlaşılma isteğinin verdiği sabırsızlıkla istibdatın kötülüklerini dile getirmeye girişir. Devlet can çekişmekte, din gücenciklik içinde bulunmakta, millet yoksulluk ve haksızlık altında ezilmekte, Osmanlılığın yüzü utançla kızarmaktadır. Bütün bunlara sebep olarak eski yönetimi gösteren Ekrem, her bendi

Nefrîn bu hâle bâ'is olan bed-güherlere
La'net, hezâr la'net o bî-dâd-gerlere

beytiyle bitirerek öfkesinin en açık anlatımına erişir. Devletin bu kötü durumu düşmanların eline büyük fırsatlar vermekte, güçsüz ordu bunların önünde hezimete uğramaktadır. Şair, kaybedilen savaşların hesabını, da yönetimden sorar:

A'dâ ise bu fırsatı etmekle iğtinâm
Kaddı mücâhidini giriftâr-ı inhizâm (s. 5)

Ekrem, her türlü erdemden yoksun olan devlet yöneticilerinin müreffeh bir yaşayış sürmeleri karşısında kuşkucu bir tutum takınır ve onlara böylesine bir hayatı ve serveti hangi yollardan kazandıklarını, bir anlamda hesap vermelerini isteyerek sorar:

Nerden gelir o servet-i mel'ûneler bütün,
İrâdlar, ma'âdin-i mahzûneler bütün,
Kâşâneler, konaklar, o gerdûneler bütün,
Ruhsâr-ı şânımızdaki gülgûneler bütün (s. 12)

31 *Nefrîn*, Matbaa-i Şems, İstanbul 1332/ 1916. Alıntılar aym eserden yapılmıştır.

32Dr. İsmail Parlatur, *Recâi-zâde Mahmut Ekrem, i / ay atı- EserleriSa nalı*, DTCF Yayınları, Ankara 1983, s. 148.

33 a.g.e., s. 148.

Ekrem, *Nefriti'de* istibdat dönemini bütün yönleriyle değerlendirme çabası içindedir. Bunlardan biri de yönetimin istihbarat sistemidir. Çok kuvvetli bir hafiye teşkilâtı vardır. Bu “casus” ağı, aydınların yaşayışlarını o kadar yakından izler ki, şairin o döneme karşı duyduğu nefretin büyük bir bölümü de onlara yöneliktir.:

Câsûs.. O bânüman yıkıcı azlem-i zemin!
Câsûs.. O gizli can yakıcı akreb-i meyin!
Câsûs.. O bî-günehlere celJâd olan la'in! (s. 20)

Manzumenin ilerleyen bölümlerinde ilk başlardaki coşkunun bir ölçüde azaldığı görülmektedir. Şair, bütün öfkesini dışa vurmuş, içini dökmüştür. Daha sonraki bentlerde Ekrem'in o kendine özgü sızlanışları, Tamı'ya, peygambere, din ulularına seslenişleri ağırbği oluşturur. Bu da sorunların üstesinden gelebilecek hiçbir kişi ya da makamın olmadığını bilmekten kaynaklanıyordu. Ayrıca Tanrı'dan, manevî âlemden yardım istemek, Ekrem'in sanat anlayışına da uygun düşen tek yol olarak kalıyordu.

Ekrem, *Musavver Muhit'te* yayımladığı yazısını II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaleme aldığı övgü dizeleriyle bitirir:

Bir nûr-ı Hak, bir mu'cize
Gösterdi hürriyyet bize Ey
kahramanlar tâ-ebed
Medyûn-ı şükrânız size Hoş
îd-i millîdir bu gün
Asker! Şenindir şan, öğün...³⁴

II. Meşrutiyet hareketinden sonraki aylarda kötü gidişin sürmesine rağmen bu dizelerdeki hürriyet sevinci, Ekrem'in hareketi gerçekleştirenlere karşı beslediği iyimser duygularının bir yıl sonra bile hâlâ devam ettiğini gösterir. Ne var ki ilerleyen zaman, getirdiği olaylarla birlikte şairin iyimser düşüncelerini ve sevincini derin bir umutsuzluğa dönüştürecek, “zaten yaşı ilerlemiş ve de hayattan bezmiş bir kişi olarak şair susmayı”³⁵ daha uygun bulacaktır.

Bu yazıda ele aldığımız dokuz şairimizin, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaleme aldıkları şiirlerin en belirgin özellikleri, bu hareketin öncesinde yer alan istibdat dönemine karşı aldıkları ortak olumsuz tutumdur. Meşrutiyet'in ilânı onlar için bu dönemi lânetleme yolunda

³⁴ Dr. İsmail Parlatır, a.g.e., s. 150.
³⁵ a.g.e., s. 150.

bir araçtır. Yukarıda şiirlerini değerlendirmeye çalıştığımız şairlerin hemen hepsinde, bu döneme saldırma duygusu hâkimdir. Bunun yanında Celâl Sahir'in, geçmiş dönemin padişahına yaklaşımında farklılık vardır. Şair, istibdatı kötülerken, Sultan II. Abdülhamit'i suçlamalarının dışında tutmuştur. O tek şairlerin, söz konusu dönemin başlıca sorumlusu olduğu gerekçesiyle sert eleştirilerine uğrayan padişah, Celâl Sahir tarafından, övgüye lâyık bir kişi olarak yansıtılmıştır.

II. Meşrutiyetle kazanılan değerlerin başında gelen hürriyet, dokuz şairimiz tarafından da söz konusu edilmiştir. Bunun yanı sıra Celâl Sahir'in, kişi hürriyeti ve kanun önünde eşitlik gibi değerlere yer verdiği de görülür. Tevfik Fikret de hareketi gerçekleştirenlere uyan ve dileklerini yöneltmiştir. Diğerleri ise bu hususta oldukça duygusal davranmış, sadece hürriyeti getirdikleri için onları aşırı övmekle yetinmişlerdir. Onların ülke yararı için neler yapmaları gerektiği noktasındaki düşünceler ise Fikret'in "Rücû"unda karşımıza çıkar.

Şiirlerde görülen bir diğer özellik de "geleceğe güvenle bakma" duygusudur. Bu hususta da duygusal davranan şairler, hürriyetin tek başına bütün sorunları düzeltmeye yeteceğini sanacak kadar akılcı bir yaklaşımdan uzaktırlar. Ancak, Faik Âli, geçmiş dönemin acı izlerinin daha uzun süre hissedileceğini vurgulamak suretiyle diğerlerinden ayrılır. Başka bir ifadeyle, II. Meşrutiyet hareketi bu şairlerimizin yukarıda değerlendirilmeye çalışılan eserlerinde, istibdatın yerine hürriyet ortamını getirmiş olması bakımından tema edinilmiş, bu hareketi gerçekleştiren İttihat ve Terakki Cemiyetine de şiirlerin bir kısmında övgü payı verilmiştir.

Bu eserler arasında Fikret'in "Doğan Güneşe" ile Haşim'in "Evim" adlı şiirleri ayrı bir yer tutar. İki şiirin belirgin özelliği, temayı ele alış tarzı bakımından bireyci bir anlayışın ürünü olmasıdır. Bu açıdan, iki şairimizin II. Meşrutiyetin ilanı dolayısıyla yazdıkları bu şiirler, bakış açısı ve anlatım tutumu bakımlarından farklı özelliklere sahiptir.

Dikkati çeken bir başka nokta ise, şairlerimizin farklı sanat anlayışına ve dünya görüşüne sahip olmalarına rağmen bu şiirlerde ortak bir yaklaşım içinde bulunmalarındır. Batıcılığın savunucusu Tevfik Fikret'i, Türkçü şair Mehmet Emin ve İslâmcı sanatçı Mehmet Akif'le bu ortak yaklaşıma iten etken, hürriyet özleminden ve sevgisinden başka bir şey olmasa gerektir. Rezaîzade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit, Faik Âli, Celâl Sahir ve Ahmet Haşim gibi sanatı bireysel plânda kabul eden şairlerin sosyal nitelikli eserler vücuda getirmeleri de aynı sebepten ötürüdür. Böylesine ayrı görüşlere sahip oldukları halde onlar, meseleye ortak duygu ve düşüncelerle yaklaşmışlar, birbirlerine çok yakın hükümler vermişlerdir. Bunun temelinde de şairlerimizin sanatçı yönlerinden önce memleket meseleleriyle ilgilenen birer aydın olmaları yatmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, söz konusu hareket

dolayısıyla şiir yazmış olanlar, sadece bu dokuz şairden ibaret değildir. Dönemin dergi ve gazetelerinde pek çok kişinin, bu hareketi tema olarak işleyen manzumelerinin bulunduğunu da ifade etmeliyiz.³⁶

II. Meşrutiyet'in ilânının edebiyatımız üzerindeki etkisi bu kadarla kalmamıştır. Bu hareketi izleyen yıllarda sanatçılarımız, değişen sosyal ve siyasî şartlara uyum göstererek, edebî anlayışlarını çoğunlukla değiştirmeye başlamış ve eserlerinde halka, sosyal meselelere yönelmişlerdir. II. Meşrutiyet hareketi, bu yazıda sadece bir edebî türle sınırlandırarak incelemeye çalıştığımız kısa vadeli 'etkisinin yanında, edebiyatımızın gidiş yönünü değiştiren önemli bir dönemeç noktasıdır. 3.1.1993

³⁶ Bunlara örnek olarak bak.- ismet, "Su'ûd", *Baiçe*, C. 1, S. 3, t Ağustos 1324/ 17 Ağustos 1908; H.F., "Manzüme-i Devr-i Istibdâd", *Musavver Cellâd*, S. 1, 7 Eylül 1324/ 20 Eylül 1908; Mithat Cemal, "Devr-i Istibdâd Manzumelerinden", *Tercüman-ı Hakikat*. 18 Eylül 1324/ 1 Ekim 1908; Tahsin Nahid, "On Temmuz Takdis Edelim", Resimli *Kilab*, C. I, S. 10. Haziran 1325 Haziran 1909